

SZILÁGYI DEZSŐ.

□ Szilágyi Dezső összegyűjtött beszédeinek most jelent meg a harmadik kötete. A nyomtatott betűnek illuziót tépő hatását Heine írta meg gyönyörűen a Buch der Lieder előszavában, a hol is a nyomtatott könyvtől fájdalmasan reklamálja a kéziratok közé préselt rózsákat, a sorokra hullajtott könnyeket. Ha a szépirodalmi termék is veszít a nyomdafesték alatt, mennyivel inkább tompítja még le a szedőgép a parlamenti beszéd tüzeit, erejét, temperamentumát. Milyen más az elmondott beszéd és a nyomtatásban kiadott. Hogy hiányzik az egész milieu, az érdeklődő hallgatóság, milyen más az élő, mint a nyomtatott közbeszólás, mily hatalmas a különbség a szónoklatot követő igazi lelkesedés és a zárójelben tett sorok között, a melyek a hosszantartó meg-megújuló tapsviharokról számolnak be. Mindez szervesen hozzátartozik a szónok beszédéhez, akárcsak — és ez nem akar lekicsinylést jelenteni — a színész játékához a kulisza, a közönség és a partner.

□ Előre kellett ezt bocsátanom, hogy érthető legyen, miért oly lehangolt a Szilágyi Dezső beszédének olvasása, noha a most megjelent kötet, a melyet Vikár Béla szerkesztett és látott el kitűnő kortörténeti jegyzetekkel, Szilágyi parlamenti munkájának javarészét, az egyházpolitikai vita alatt elmondott beszédeket tartalmazza. De az általános okon, azon, hogy minden vita veszít a nyomtatásban, még egyszer, az általános okon kívül épen Szilágyi Dezsőnél vannak különleges okok is arra, hogy összegyűjtött beszédei némileg kiábrándítólag hatnak. Szilágyi bármilyen fényes dialektikai elme és bármilyen nagy szónok is volt, tulajdonképen egy napnak, sőt egy ülésnek a szónoka volt. Érvekben gazdag volt minden beszéde, a mellett friss, visszavágásra mindig kész. Abban az órában, amikor elmondta, hatása páratlan volt, de Szilágyi Dezső nem volt a formák mestere, klasszikus, minden időkre mintának maradó szónok nem volt. Ez nem akar a „nagy cséplőgép“ (ahogyan őt egykori miniszterháza gróf Csáky Albin

tréfásan elnevezte) tehetségének rovására menni, de ez így van. Ez szorosan hozzátartozik Szilágyi egyéniségéhez, aminthogy például az Apponyi Albert egyéniségéhez az tartozik, hogy az ő körmondatai, bár tartalomban távol sem érik el a Szilágyi lapidáris rövid mondásokból álló beszédeit, nyomtatásban talán inkább hatnak, mint elmondás közben. Apponyi stilizál, fogalmaz, amikor beszél. Szilágyi csak beszélt és ezért volt ő a nagyobb parlamenti ember.

□ De mindezekről eltekintve, sőt azt is föltételezve, hogy a Szilágyi Dezső sokszor történelmi jelentőségű szónoklatai tökéletes retorikai munkák, még akkor is érthető az a langyos érdeklődés, amivel a közönség az összegyűjtött beszédeket fogadta. Tudjuk ennek az okát is, ami már nem irodalmi vagy forenzikus-művészeti, hanem mélyebben fekvő társadalmi momentumokból áll. Nem szabad elfelejteni, hogy Szilágyi Dezsőnek majdnem három évtizedes parlamenti munkájából ma csak az egyházpolitika hőse él a polgárság emlékezetében. A polgárság pedig ma egészen más Magyarországon, mint a milyen a kilencvenes évek közepén volt. Azok az idők — a magyar polgári szabadelvűség hőskora — már elmúltak. Lehet, hogy épen az egyházpolitika miatt múltak el, lehet, hogy annak reakciójaként támadt a mostani ujjabkeletű politikai ideológia, lehet, hogy annak más oka is volt (mindezt kutatni nem tartozik e cikk keretébe), tény azonban annyi, hogy a polgárság ma másként gondolkodik, mint a Wekerle-Szilágyi kabinet idejében.

□ Sokan azt fogják erre mondani, hogy nem az egész magyar középosztály gondolkodása változott meg azóta. Ez igaz is. Csak a többség eszmeköre alkalmazkodott az idők változásához és nem lehet tagadni, hogy Magyarországon, ha nincsenek is többségben, de azért vannak még igazán szabadelvű emberek a középosztályban és — furcsán fog hangzani, de így van — még ezek előtt, ahogy nevezni

szokták őket, utolsó bölények előtt is, meghalványult, megfakult az ő egyik legnagyobb tehetségű vezérüknek, Szilágyi Dezsőnek emlékezete.

□ Hogy ennek okát megmagyaráz hassuk, valósággal történelmi tanulmányt kellene írni, amelyben bennfoglaltatnák az egész magyar egyházipolitika történetét, az 1791-iki vegyesházasságokról szóló törvénytől az 1894—95-iki egyházipolitikai campagneig, el kellene mondani az egyes vármegyék közgyűlésein a szekularizációról folyt vitákat, az 1848. XX. t.-c. genézisét, a báró Eötvös-féle 1868-iki törvényt, a Schopper György rosznyói püspök ügyét, a Tisza Kálmán-féle keresztény-zsidó házasságról szóló törvénynek a főrendiházban való bukását, az elkeresztelési ügyeket és végezetül a véderő vitát is, mint amelyiknek kompenzációjaként kapta néhány évvel később az ország a szabadelvű egyházipolitikai törvényeket. Messzire vezetne mindennek a részletezése és fölösleges is volna, mert a belőle folyó konkluzió magában is megállja helyét. Ez pedig a magyar középosztály igazi, nemcsak az akkori kormánypárt nevére, hanem az akkori kormányhatalmának a hetvenes évek közepétől fogva. Amikor Deák Ferenc az ő híres utolsó beszédét a szabadelvű egyházipolitika érdekében elmondta s utána meghalt, az igazi elvi liberalizmusnak, lehet mondani csak három kimagasló alakja élt. Az egyik Kossuth Lajos volt, aki azonban nem itthon élt, a második Horváth Boldizsár, aki ebben az időben már miniszter volt ember, jégretett politikus volt, a harmadik Irányi Dániel, a közjogi ellenzék vezére és mint ilyen nem számított a rideg párturalomnak abban a korszakában. Ezek dolgoztak a szabadelvű egyházipolitikai reformok érdekében. Horváth Boldizsár többször követelte azokat, Irányi Dániel huszonhárom esztendőn át évenként nyújtotta be az ő határozati javaslatát az egyházipolitikai reformok érdekében, Kossuth Lajosnak utolsó nyílt levele is ezek mellett szól, (érdekesebb, hogy Deáknak is, Kossuthnak is utolsó politikai ténykedése a liberális egyházipolitikának volt szen-

telve), de a polgárság nem ezeknek köszönhette a diadalát. Az egyházipolitikai vívmányok fölülről érkeztek, ölébe hullottak az indolens magyar középosztálynak. Amikor megkapta őket, tudott értük lelkesedni, sőt a kormányvédelem alatt küzdeni is, de maga, a maga erejéből nem harcolta ki azokat. Hatvanhétől a kilencvenes évek elejéig, tehát közel harmadfél évtizeden át hőiesen elfogadta, mert megkapta a reformokat. De valóban sosem küzdött értük, nem exponálta magát, nem harcolt értük, nem kockáztatott a reformokért semmit sem. Jóakaratu mosolygással, talán biztatással is kísérte az Irányi Dániel-féle határozati javaslatokat, de egyebet aztán nem is tett. Nem harcolt a reformokért, nem is csodálni való tehát, hogy ebben az irányban nincsenek harci emlékei, harci hagyományai. Nem forradalmi uton (vértelen politikai forradalmat gondolunk) jutott hozzájuk, de ajándékba kapta. Örült nekik egy-két évig, de aztán el is felejtette és nem ragaszkodik annyira hozzájuk, mint például a felelős parlamenti kormányzat eszméjéhez, amelyet a negyvenes évek küzdelmei érleltek meg.

□ Ilyen harc nélküli küzdelemnek volt diadalrajuttatója Szilágyi Dezső. Nem ő tehet róla. Ő igazi harcokra termett és végzete volt, hogy egyetlen diadalmas küzdelmét miniszteri székéből, nagyon is törvényes keretek között kellett csinálnia. Ő vezér volt, de nem igen voltak harcos katonái és akiknek az élén állt, jobbára nem érdemelték őt meg. És aki nem emlékszik e harcra, mert igazában sohasem is harcolt az a magyar középosztály, természetes, hogy elfeledte az ő vezérét is. Méltatlan az a sors, ami Szilágyi Dezsőt érte, de sajnos, nagyon is érthető. És ezért van, hogy róla nem lehet elmondani a frázist, a halottról, aki halópóraiban elevenebb, mint valaha volt és ezért van az is, hogy beszédeinek gyűjteménye kitűnő forrásmunka lesz az eljövendő történetíró számára, de közkezenforgó, olvasmányul szolgáló könyv, az — legalább még sok hosszú évig — nem lesz ez az érdekes és tanulságos kötet.

LAKATOS LÁSZLÓ.

KRAUS KÁROLY.

□ Nem könnyű dolog Kraus Károly személyiségét életerős színekben megrajzolni. Sokkal összetettebb ő, semhogy bizonyos kritikusként mintájára, egy pár lecsépelt ürességtől csengő-kongó frázissal lekenyerezhető volna.

□ Tíz éve már, hogy Kraus először jelent meg a nyilvánosság színpadán és tíz éven át tűri tompa, duzzogó megadással, a rossz lelkiismeret és szellemi szegénység tehetetlenségével a „journaille“ Kraus Károly szinte diabolikus örömmel ostorozó, felette éles szellemfegyverét és a „journaille“ képviselői közt kiváltképpen a bécsi „Neue Freie Presse“ az,

mely Kraus harci kedvét és szellemi fluidumát folyton új támadásokra készíti.

□ A „Neue Freie Presse“ nál megint első sorban annak tulajdonosa, Benedikt, kritikusként örökös bűnbaka. Akinek meg van az a tehetsége, hogy a sorok között olvassa mindig a főtartalmat, aki ért hozzá, legalább néha-néha egy-egy pillantást a fővárosi lapok kulisszák mögött való életébe vetni, az csak örülni tud, hogy akadnak közölünk emberek közül valaki, aki ritka szívós kitartással és mesés bátorsággal kiméletlenséggel pellengére állítja az erkölcsi felfogás kardinális tételei ellen vétőket. Sajnos, szinte